

Recorregut de recerca geològica i mineralògica per les comarques de l'Alcalatén i de Gúdar – Javalambre: des de Vistabella del Maestrat a Puertomingalvo

Josep Maria Mata-Perelló
Joaquim Sanz Balagué

ALGEPS

REVISTA DE GEOLOGIA

n. 2

ABRIL 2015

Com citar l'article: Mata-Perelló, JM.; Sanz Balaguer, J. Recorregut de recerca geològica i mineralògica per les comarques de l'Alcalatén i de Gúdar – Javalambre: des de Vistabella del Maestrat a Puertomingalvo. A: *Algeps. Revista de geologia*. 2015. (n.2). ISSN 2013-5114

RECORREGUT DE RECERCA GEOLÒGICA I MINERALÒGICA PER LES COMARQUES DE L'ALCALATÉN I DE GÚDAR – JAVALAMBRE: DES DE VISTABELLA DEL MAESTRAT A PUERTOMINGALVO

Josep Maria Mata-Perelló

Museu de geologia Valentí Masachs, Escola Politècnica Superior d'Enginyeria de Manresa (EPSEM), Universitat Politècnica de Catalunya · BarcelonaTech (UPC), 08272 Manresa, Spain

Joaquim Sanz Balagué

Departament d'Enginyeria Minera i Recursos Naturals (EMRN), Escola Politècnica Superior d'Enginyeria de Manresa (EPSEM), Universitat Politècnica de Catalunya · BarcelonaTech (UPC), 08272 Manresa, Spain

Paraules clau: Patrimoni geològic i miner; Sistema ibèric; País Valencià

Resum

Itinerari realitzat el dia 4 de maig del 2014. Aquest itinerari es desenvoluparà íntegrament per una de les unitats geològiques que constitueixen el País Valencià: concretament per la que ocupa la major part de la seva superfície, per la Serralada Ibèrica (i dintre d'aquesta pels sectors denominats Muntanyam de Castelló, d'acord amb el treball d'Oriol RIBA (1976).

Igualment, el recorregut s'inclou dintre d'aquesta unitat geològica d'acord amb el treball de GUIMERA et al (1992). També cal dir que per aquests sectors es presenten alineacions clarament ibèriques (NW-SE o WNW-ESE).

Aquest conjunt, es troba constituït majoritàriament per relleus mesozoics (fonamentalment pertanyents al Cretàcic i al Juràssic), de naturalesa calcària, com succeeix al propi cim del Penyalosa l'indret considerat com al més alt del País Valencià.

Per d'altra banda, aquest recorregut es desenvoluparà a través de dos comarques: així s'iniciarà a la de l'Alcalatén (una comarca valenciana de la Regió de Castelló) i finalitzarà a la de Gúdar – Javalambre (una comarca aragonesa de la Regió del Túria, de Teruel).

1. Objectius fonamentals

Els objectius que es pretenen assolir, en aquest itinerari, es centraran, fonamentalment, en els següents aspectes:

- 1.- Estudi dels materials dels afloraments mesozoics (de tots els períodes que el constitueixen, i en especial del Cretàcic i del Juràssic), que constitueixen el Sistema Ibèric, dintre del sector anomenat "Muntanyam de Castelló" (RIBA, 1967).
- 2.- Observació de l'estructura del Sistema Ibèric (i més concretament del que es troba situat dintre de l'esmentat sector "Muntanyam de Castelló" (RIBA, 1976), que anirem trobant al llarg del recorregut de l'itinerari.
- 3.- Observació de l'estructura de les alineacions "catalanes", de direcció NNE-SSW (i NE-SW), que trobarem a diferents zones del recorregut, dintre de la denominada Zona d'Enllaç.
- 4.- Estudi de les mineralitzacions situades al llarg del recorregut, que anem trobant d'acord amb el sentit de la marxa.
- 5.- Observació dels impactes produïts sobre el Medi Natural, com a conseqüència de les explotacions esmentades a l'apartat anterior; i d'altres. I també, si s'escau de les restauracions dutes a terme.
- 6.- Observació dels indrets relacionats amb el nostre Patrimoni Geològic i amb el Patrimoni Miner, que es vagin trobant al llarg del recorregut d'aquest itinerari.

2. Antecedents

Pel que fa al recorregut de l'itinerari, existeix uns antecedents relatius a part del recorregut del mateix. Es tracta de: MATA – PERELLÓ (1995, 2002 i 2003). També cal fer esment del treball MATA – PERELLÓ et altri (2005).

Pel que fa a l'estructura geològica de la zona per la qual discorre el recorregut de l'itinerari, ens referirem a dos treballs, sensiblement importants: concretament a GUIMERAÀ et altri (1992), i a RIBA et altri (1976). També cal referència de diversos treballs de l'IGME (1977, 1996a, 1996b i 1996c), relatius als indrets per on passarà l'itinerari.

I, finalment, pel que fa a la descripció de les mineralitzacions, es referirem a un altres antecedents bibliogràfic mostres. Concretament dels treballs de: MATA-PERELLÓ (1991); i també del treballs del mateix autor (1992a, 1992b, 1992c i 1992d), dedicats al inventari mineralògic de les dues comarques (i de les regions a les que pertanyen), per les quals transitarà el recorregut d'aquest itinerari.

Tots aquests treballs, i d'altres, apareixeran ressenyats a l'apartat dedicat a la bibliografia.

3. Recorregut de l'itinerari

Aquest itinerari s'iniciarà a la localitat de la comarca de l'Alcalatén, Vistabella del Maestrat. Des d'aquí, el recorregut es dirigirà cap a Sant Joan de Penyagolosa, seguint la carretera CV-170. En aquests primers trajectes del recorregut, es realitzaran diverses aturades, pels voltants de Vistabella del Maestrat.

Després, el recorregut es dirigirà cap a ponent, arribant a peu fins al cim del Penyagolosa, si s'escau. Tot seguit, per la mateixa carretera abans esmentada, el recorregut es dirigirà cap a les immediacions de Puertomingalvo, per on finalitzarà després d'arribar-hi per la carretera CV-175. Aquesta es la continuació de la CV-170.

4. Advertiments

Com en altres recorreguts de recerca geològica i mineralògica ..., si es disposa del temps suficient, poden efectuar-se passant per totes les parades i filloles. en cas contrari, recomanem prescindir de les anomenades parades - condicionals.

També cal tenir en conte que una part del recorregut final de l'itinerari, es realitzarà per camins de terra, per la qual cosa caldrà prendre les degudes precaucions,

Cal tenir, com sempre, una cura molt especial de respecte a la natura, al llarg de tot el recorregut de l'itinerari, i també fora d'ell.

5. Descripció de l'itinerari

Com sempre, s'estructurarà en una sèrie de PARADES, que veurem breument a continuació. En cada una de les parades, s'indicarà (entre parèntesi) el número del mapa topogràfic, a escala 1:50.000, on es troba l'aturada.

En aquesta ocasió, totes les aturades es troben situades dintre del mateix full del Mapa Topogràfic a Escala 1:50.000 (editat per l'Instituto Geográfico y Catastral de España); concretament el 592 (o de Vilahermosa del Río).

Així doncs, la relació ordenada de les aturades que constitueixen aquest itinerari, estructurades en els quatre trams que hem dit anteriorment, és la següent:

5.1. Parada 1. Poljè de Vistabella, (terme municipal de vistabella del maestrat, comarca de l'alcalatén). (full 592).

El recorregut l'iniciarem a la població de Vistabella del Maestrat. Des d'aquí, cal sortir per la carretera CV - 170 (la qual condueix cap a Sant Joan de Penyagolosa). Tot i així, aviat ens caldrà deixar aquesta carretera, agafant el trencall que es dirigeix cap al NE, cap al Camp d'Aviació. Després de sobrepassar l'esmentat camp, ens caldrà fer la primera aturada d'aquest itinerari, a uns 2 Km de la població de Vistabella, aproximadament..

En aquest breu recorregut, hem anat trobant afloraments dels materials mesozoics que constitueixen el Muntanyam de Castelló, del Sistema Ibèric Aquests materials són eminentment carbonatats, de caràcter calcari; pertanyen al Cretàcic Inferior. Precisament, tant la població de Vistabella com l'indret on ara ens trobem, es troba plenament situada sobre afloraments d'aquests materials mesozoics.

En aquest lloc, ens trobem al bell mig d'una extensa plana, de gairebé 10-12 Km de llarg, entre la carretera de Joan de Penyagolosa i la que nosaltres hem anat seguint. Observant aquesta plana, es pot veure que es tracta d'un interessant poljè fent-se paleses diferents dolines i uwales, unes i altres recobertes superficialment per la denominada terra rossa, palesa per tot arreu. Aquesta terra és una excel·lent terra de conreu, i com a tal ha estat utilitzada per arreu pels camperols. (fotografia 1)

FOTOGRAFIA 1. Vista general del Poljé de Vistabella

Cal dir que aquest indret (anomenat *Poljé de Vistabella*) és un lloc molt interessant del nostre *Patrimoni Geològic*, i com a tal cal conservar-lo adequadament.

5.2. Parada 2. El Quinyo, (terme municipal de Vistabella del Maestrat, comarca de l'Alcalatén). (Full 592).

Després de fer l'aturada anterior cal continuar cap al NW, vorejant sempre el poljé que hem vist a la parada anterior. Aproximadament, a uns 2 Km de l'indret anterior, caldrà fer una nova aturada si s'escau. I més endavant, a uns 200 metres, cap al NE, en caldrà fer una altra, la darrera de l'itinerari. una mica més enllà del Km 5 de la carretera.

En aquest recorregut, hem continuat trobant els materials quaternaris ja esmentats a la parada anterior, els quals formen part del poljé, on estem ara situats. En aquest lloc, anomenat el Quinyo, després de diversos dies de pluja, pot arribar a acumular-se l'aigua, donant lloc a la formació d'embassament natural (i molt temporal) de l'aigua acumulada després de les pluges.

5.3. Parada 3. El sumider, (terme municipal de Vistabella del Maestrat, comarca de l'Alcalatén). (Full 569).

Després de fer l'aturada anterior cal continuar breument, uns 200 – 300 metres, anant cap el NE, per tal d'arribar al paratge del Sumider. En aquest indret, molt proper a l'anterior, farem una nova aturada.

En aquest breu recorregut, hem anat trobant els mateixos materials esmentats anteriorment, en el desplaçament cap el paratge del Quinyo.

Pel que fa al sumider, es fa clarament palesa una fuga d'aigua. Es tracta de l'anomenat sumider del poljé. En aquest lloc, les aigües d'escorrentia, que circulen per entre els materials

rogencs del poljé, arriben a un indret, on les aigües són captades per un colador (el sumider), passant així a tenir circulació subterrània. (fotografia 2)

FOTOGRAFIA 2. El sumider del Poljé de Vistabella

Finalment, cal dir que més endavant aquestes aigües ressurgeixen a un indret que s'anomena los *Ojales*, prop del *riu del Monleón*

5.4. Parada 4. Carretera de Vistabella del Maestrat a Puertomingalvo, immediacions de Sant Joan de Penyagolosa, (Sant Joan de Penyagolosa, terme municipal de Vistabella del Maestrat, comarca de l'Alcalatén). (Full 592).

Després de fer l'aturada anterior, cal retornar a les immediacions de Vistabella del Maestrat, per tal de continuar el recorregut de l'itinerari, seguint ara per la carretera CV – 170. Així, ara ens caldrà arribar fins a les immediacions Sant Joan del Penyagolosa, per on ens caldrà fer una nova aturada, a uns 5 Km des de la parada anterior.

En aquest recorregut, hem anat trobant afloraments dels nivells carbonatats del Cretàcic Inferior, dels que ja hem parlat a les aturades anteriors.

També cal dir que en aquest recorregut, hem continuat gaudint de l'observació del poljé de Vistabella del Maestrat, el qual constitueix una plana de grans dimensions; essent un dels poljés més grans de la Serralada Ibèrica, on ara ens trobem.

5.5. Parada 5. Cim del Penyagolosa, (Sant Joan de Penyagolosa, terme municipal de Vistabella del Maestrat, comarca de l'Alcalatén). (Full 592).

Des de la parada anterior, cal continuar per un camí que es dirigeix cap el Sud, per tal de continuar a peu des d'aquí, amb la intenció de pujar al cim del Penyagolosa, on farem una nova aturada d'aquest itinerari. Així, haurem efectuat un recorregut proper als 10 Km des de la darrera aturada, però salvant un desnivell molt proper als 600 metres des de la parada anterior.

Com en els recorreguts anteriors, hem anat trobant afloraments dels materials carbonatats mesozoics (majoritàriament del Cretàcic). Aquests materials es troben dintre del Sistema Ibèric, que en aquest indret formen part del denominat "Muntanyam de Castelló".

Precisament, en aquest lloc es troba un aflorament dels nivells de calcàries, calcolutites i argil·lites. Aquests nivells pertanyen al cretàcic, i més concretament al Cretàcic Inferior, a l'Aptià. Aquests materials es troben constituint unes alternances, i donen lloc a un interessant "relieve en Cuesta", visible des de la mateixa ciutat de Castelló.

Aquí, aquests materials constitueixen un dels cims més elevats del País Valencià (el Penyagolosa, de 1.813). Tot i així cal considerar que el com més elevat del País Valencià és el Calderó, el qual es troba situat a la comarca del Racó d'Ademús, en una zona fronterera amb Terol.

5.6. Parada 6 - condicional. Carretera de Vistabella del Maestrat a Puertomingalvo, km 3, explotacions de lloses, (terme municipal de Puertomingalvo, comarca de Gúdar - Javalambre). (Full 592).

Després de fer l'aturada anterior, cal retornar cap a Sant Joan de Penyagolosa, per tal de continuar per la carretera CV – 170 (que després es transforma en la CV – 175), la qual es dirigeix cap a Puertomingalvo. En arribar a les immediacions del Km 3, caldrà fer una nova aturada, a uns 5 Km de Sant Joan de Penyagolosa.

En aquest recorregut, haurem anat trobant els materials mesozoics a les aturades anteriors. Aquests materials, fonamentalment del Cretàcic, es troben situats dintre del Sistema Ibèric. Així, inicialment hem trobat els nivells dels materials carbonatats calcaris i després haurem trobat afloraments dels materials calcolutítics, també del Cretàcic (amb trams de calcolutítics i calcaris). Ara, a l'indret de l'aturada, es fan palesos els nivells carbonatats calcaris.

Precisament, en aquest indret hi ha una explotació dels materials carbonatats del Cretàcic. Com a la parada anterior, aquests materials han estat explotats per tal de dedicar-los per a l'extracció de lloses per a la construcció. Aquestes explotacions encara es trobava en actiu, a mitjans de l'any 2005.

5.7. Parada 7. Carretera de Vistabella del Maestrat a Puertomingalvo, immediacions del km 1'5, explotacions de lloses, (terme municipal de Puertomingalvo, comarca de Gúdar - Javalambre). (Full 592).

Des de la parada anterior, cal continuar per la carretera local que es dirigeix cap a Puertomingalvo, la CV – 175. A uns 1'5 Km de la parada anterior, en podem realitzar una altra, dintre d'aquest itinerari.

En aquest recorregut haurem anat trobant els materials mesozoics del Cretàcic (amb trams de calcolutítics i calcaris). Aquests materials formen part de les estructures del Sistema Ibèric.

Fonamentalment, haurem trobat afloraments carbonatats del Cretàcic Inferior, al llarg d'aquest recorregut.

Aquí hi ha una explotació dels materials carbonatats del Cretàcic. Aquests materials han estat explotats per tal de dedicar-los per a l'extracció de lloses per a la construcció.

5.8. PARADA 8. CARRETERA DE MOSQUERUELA A PUERTOMINGALVO, ENTRADA A PUERTOMINGALVO, (terme municipal de Puertomingalvo, comarca de Gúdar - Javalambre). (Full 592).

Després de realitzar la parada anterior, cal acabar d'arribar fins a la propera població de Puertomingalvo. Així, primer ens caldrà arribar a la cruïlla amb la carretera de Mosqueruela i després ens caldrà continuar cap el Sud, per aquesta carretera. En arribar a Puertomingalvo, farem la darrera aturada. La farem a uns 5 Km de la parada anterior.

En aquest recorregut, haurem anat trobant afloraments dels materials mesozoics anteriorment esmentats a les aturades anteriors. Tots aquests materials (en bona part d'edat cretàcica) formen part dels afloraments del Sistema Ibèric, on estem situats des de l'inici del recorregut.

En aquest indret finalitza el recorregut.

6. Bibliografia emprada

GUIMERÀ, J. et altri (1992).- Geologia (II), Història Natural dels Països Catalans, Vol. 2, 547 pàg. Enciclopèdia Catalana, S.A.. Barcelona

IGME (1977).- Mapa Geològic de España a Escala 1:50.000 (Segunda Série-Plan Magna). Explicación de la hoja números: 569 (Mosqueruela). Inst. Geol. Min. España. Ministerio de Industria. Madrid

IGME (1986a).- Mapa Geològic de España a Escala 1:200.000. Explicación de la hoja número: 48 / 5-6 (Vinaròs). Inst. Geol. Min. España. Ministerio de Industria. Madrid

IGME (1986b).- Mapa Metalogenético de España a Escala 1:200.000. Explicación de la hoja número: 48 / 5-6 (Vinaròs). Inst. Geol. Min. España. Ministerio de Industria. Madrid

IGME (1986c).- Mapa de Rocas Industriales de España a Escala 1:200.000. Explicación de la hoja número: 48 / 5-6 (Vinaròs). Inst. Geol. Min. España. Ministerio de Industria. Madrid

MATA-PERELLÓ, J.M. (1991).- Inventari de Mineralitzacions i de Minerals del País Valencià. Col·lecció Informe, 546 pag. Manresa

MATA-PERELLÓ, J.M. (1992a).- Les mineralitzacions de la comarca de l'Alcalatén, revista Algeps, nº 1, 25 pag. Manresa

MATA-PERELLÓ, J.M. (1992b).- Síntesi General de les Mineralitzacions de la Regió de Castelló, revista Algeps, nº. 7, 35 pàg. Manresa

MATA-PERELLÓ, J.M. (1992c).- Síntesi General de les Mineralitzacions de la Regió de Soborrb, revista Algeps, nº. 8, 30 pàg. Manresa

MATA-PERELLÓ, J.M. (1992d).- Las mineralizaciones de la comarca del Maestrazgo, revista Rodeno, nº. 24, 30 pàg. Manresa

MATA-PERELLÓ, J.M. (1995).- Apunts per a un itinerari geològic – mineralògic entre Lluçena i el Penyagolosa (Alcalatén). Inèdit, 4 pag, Manresa

MATA-PERELLÓ, J.M. (2002).- Recorregut de recerca geològica per les comarques de l'Alcalatén i de l'Alt Millars: des de Lluçena a Villahermosa del Río i al Penyagolosa. Xaragall, nº 177, 10 pag, Manresa

MATA – PERELLÓ, J. M. (2003).- Recorregut de recerca geològica per les comarques de l'Alcalatén, de l'Alt Millars i del Maestrazgo: des de Lluçena a Villahermosa del Río, i des de Puertomingalvo al Penyagolosa, Inèdit, 11 pag. Manresa

MATA-PERELLÓ, J.M. et altri (2005).- Recorregut de recerca geològica per les comarques de l'Alcalatén, de l'Alt Millars, del Maestrazgo i de l'Alt Maestrat: des de Lluçena a Argelita, Lluçient, el Castillo de Villamalefa, Villahermosa del Río, Puertomingalvo, Mosqueruela i a Vilafranca del Cid. Inèdit. 26 pàgines. Manresa

RIBA ARDERIU, O. et altri (1976).- Geografia Física dels Països Catalans. Edit Ketres, 205 pàg. Barcelona.